

Jan Samek

Stan i potrzeby zabytków Cieszyna

Ochrona Zabytków 23/3 (90), 173-181

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STAN I POTRZEBY ZABYTEKÓW CIESZYNA*

CHARAKTERYSTYKA ZABYTEKÓW

Miasto Cieszyn ma największy w województwie katowickim zespół zabytków. Reprezentują one wszystkie style naszego tysiąclecia, począwszy od romanizmu po kierunki występujące w wiekach XIX i XX. Najstarszym zabytkiem Cieszyna jest rotunda św. Mikołaja na Wzgórzu Zamkowym, pochodząca zapewne z ok. połowy XI w., wzmiankowana w roku 1223 (il. 1), która była niewątpliwie kaplicą grodową łączącą się z palatium.

Z okresu gotyku pochodzi założenie urbanistyczne, powstałe po lokacji w 1364 r., na rzucie owalnym z rynkiem w miejscu obecnej ulicy Stary Targ. Rozplanowanie to uległo zmianom w wiekach XV i XVI przez adaptację (od zachodu) dawnego placu targowego na Rynek (il. 2) i wytyczenie gruntów od południa pod tzw. Nowe Miasto. Najokazalszymi obiektami architektury tej epoki są: dawny kościół Dominikanów z wczesnych lat XIV w. (il. 3) oraz wieża zamkowa zwana Piastowską, pochodząca w dolnej części z 2 połowy XIII w., w górnej zaś z XIV i XV w. (il. 4). W domach mieszczańskich zachowały się jedynie gotyckie piwnice nakryte sklepieniami o zastrzonym łuku (ul. Mennicza 3). O życiu gotyku w Cieszynie świadczy architektura wzniesionego w roku 1594 kościoła Świętej Trójcy (il. 5), w którym konsekwentnie zastosowano ostrołukowe portale i okna oraz szkarpy.

Renesans wyraźnie zaznaczył się w cieszyńskim budownictwie mieszczańskim, zachowanym głównie przy Rynku (il. 6) i ulicy Menniczej.

Są to kamienice trzy- lub czterotraktowe, z podcieniami (il. 7), o okazałych izbach i sieniach przykrytych sklepieniami o bogatej dekoracji stiukowej (Rynek, domy nr 5 i 19); spotyka się też dziedzińce z arkadowymi kruzgankami (Rynek, dom nr 19).

Barok, który dotarł do Cieszyna stosunkowo późno, w pełni reprezentują dopiero budowle osiemnastowieczne: kościoły i klasztory bonifratrów (1697—1706) i jezuitów (pocz. XVIII w.; il. 8) oraz kościół ewangelicki (1709—1750; il. 9). W budownictwie mieszczańskim styl ten zaznaczył się w mniejszym stopniu (il. 10).

Bardzo silny wpływ na architekturę Cieszyna wywarł klasycyzm, który trwał tu długo, jako kierunek o specyficznym, lokalnym zabarwieniu. Najokazalszą budowlą z tego okresu jest pałac Larischów (1796 r.) o bogatej dekoracji malarskiej wewnątrz (il. 11), z oryginalnie rozwiązaną stajnią pałacową o sklepieniu wspartym na jednej kolumnie. Klasycystyczne fasady mają liczne domy przy Rynku oraz przy ul. Armii Czerwonej i ul. Wyższa Brama. Przykładem klasycystycznej budowli publicznej może być okazała bursa z 1824 r. fundacji Karola Celesty, (ul. Kochanowskiego 15) i dawny budynek teatru, gruntownie przebudowany 1848 r. (ul. Ratuszowa 1). W tym czasie działali w Cieszynie liczni architekci, m. in. Florian Jilg, autor wspomnianej bursy oraz domów przy ul. Wyższa Brama 10 i 16.

Charakter miasta zmieniły jeszcze do pewnego stopnia budowle wzniesione w okresie stylów historycznych i secesji (kamienice przy ul. Ar-

* Niniejszy artykuł w pierwotnej wersji opracowany został jako referat dla Miejskiej Rady Narodowej w Cieszynie, która ostatnio podjęła zakrojoną na szeroką skalę akcję ochrony i odbudowy zabytków miasta. W części omawiającej architekturę Cieszyna oparto się głównie na opracowaniach: T. Dobrowolski, *Sztuka Województwa Śląskiego*, Katowice 1933 i *Sztuka na Śląsku*, Katowice—Wrocław 1948; W. Iwanek, *Słownik artystów na Śląsku Cieszyńskim*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu”, Sztuka, z. 2, Bytom 1967; J. Mańkowska-Jurczakowa a,

T. Mańkowska-Holcerowa, *Miasto Cieszyn*, „Katalog zabytków sztuki w Polsce”, VI, (maszynopis w Instytucie Sztuki PAN w Warszawie). Ponadto wykorzystane zostały materiały uzyskane w trakcie inwentaryzacji, którą przeprowadził autor wspólnie z mgr Izabellą Rejduch-Samkową w Cieszynie w maju i lipcu 1969, w ramach opracowania Katalogu zabytków sztuki w Polsce. Autor pragnie podziękować mgr Witoldowi Iwankowi, dyrektorowi Muzeum w Cieszynie, za liczne uwagi i koleżeńską pomoc w badaniach terenowych.

1. Cieszyn, rotunda Św. Mikołaja na Wzgórzu Zamkowym, widok od zach. (fot. T. Kaźmierski)

1. Cieszyn, St. Nicholas Rotunda on Castle Hill as seen from the west

mii Czerwonej i Rynku, dawny pałacyk z 1899 r. przy ulicy Michejdy 10).

W chwili obecnej na zespół zabytków miasta składa się zabudowa Wzgórza Zamkowego, sześć kościołów (w tym dwa klasztorne) oraz blisko sto pięćdziesiąt domów. Walory artystyczne Cieszyna podnosi niezwykle malownicze położenie na wzniesieniu nad Olzą; nieodparty urok ma Wzgórze Zamkowe, zaułki Starego Miasta i dawna zabudowa ulicy Przykopa (il. 12).

STAN ZABYTKÓW

Aby walory Cieszyna zostały zachowane konieczne jest otoczenie jego zabytków troskliwą i fachową opieką; warto więc zdać sobie sprawę z ich stanu zachowania.

Ubytki i zniszczenia. Przy przeglądaniu fotografii, planów i rycin Cieszyna uderza fakt, że w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat znikło z miasta szereg obiektów o niepośledniej wartości. Nawet w porównaniu z tekstem Katalogu zabytków, opracowanym w 1957 r., zauważamy szereg ubytków i zniszczeń. Przykładowo: z ulicy Przykopa znikły osiemnastowieczne domy nr 8 i 44, zaś w budynku nr 17 zakryto strop, na którym znajdowała się wyryta data budowy — rok 1790. Podobny los czeka i inne budynki, wyróżniające się niekiedy dużą wartością zabytkową. Drastycznym przykładem może tu być kamienica mieszcząca przy ulicy Srebrnej 10. Wzniesiona jest ona na ciekawym planie, ma zachowane liczne skle-

2. Cieszyn, Rynek, widok z lotu ptaka (fot. ze zbiorów Woj. Konserwatora Zabytków w Katowicach)

2. Cieszyn, the bird's eye view of the Market

3. Cieszyn, kościół par. Św. Marii Magdaleny (poddominikański), widok od pd.-wsch. (fot. T. Kaźmierski)

3. Cieszyn, St. Magdalene (formerly Black Friars) parish church as seen from the south-east

4. Cieszyn, wieża tzw. Piastowska na Wzgórzu Zamkowym, widok od zach. (fot. T. Kaźmierski)

4. Cieszyn, the „Piastowska” Tower on Castle Hill as seen from the west

5. Cieszyn, kościół Św. Trójcy, widok od pd.-wsch. (fot. T. Kaźmierski)

5. Cieszyn, Trinity Church, as seen from the south-west

6. Cieszyn, zabudowa zach. pierzei Rynku (fot. T. Kaźmierski) 6. Cieszyn, buildings on the Market west frontage

7. Cieszyn, podcienia domów zach. pierzei Rynku (fot. T. Kaźmierski)

7. Cieszyn, sheds in houses on the Market west frontage

8. Cieszyn, kościół Św. Krzyża (pojezuicki), widok od pd.-zach. (fot. T. Kaźmierski)

8. Cieszyn, Holy Cross (formerly Jesuite) church, as seen from the south-west

9

9. Cieszyn, kościół ewangelicki, wewnątrz (fot. T. Kaźmierski)

9. Cieszyn, Protestant church, interior view

10. Cieszyn, portal z 1730 (obecnie w nowym domu przy Placu Krzyża 1 (fot. T. Kaźmierski)

10. Cieszyn, 1730 doorway, actually built into the new house elevation at 1 Cross Square

11. Cieszyn, pałac Larischów (obecnie Muzeum), wewnątrz sali „egipskiej” (fot. T. Kaźmierski)

11. Cieszyn, Larisch palace (actually turned into museum), „Egyptian Hall” interior

pienia na parterze i piętrze, wyróżnia się opatrzoną trójkątnym szczytem fasadą, która decyduje o charakterze zachodniej pierzei ulicy. Stan obiektu na skutek zawilgocenia i spękania murów jest bardzo zły; według relacji mieszkańców budynek przeznaczono do rozbiórki, co byłoby niepowetowaną stratą. Z innych przyczyn zagrożony jest klasycystyczny dom z 1 połowy XIX w. na rogu ulicy Bielskiej i ulicy Wyższa Brama; ma być on wyburzony rzekomo dla poszerzenia arterii. Budynek ten wyróżnia się charakterystyczną sylwetką z wydatnym dachem i zamyka dziewiętnastowieczną zabudowę północnej pierzei ulicy Wyższa Brama. Są to tylko wybrane przykłady, albowiem w czasie przeprowadzania wizji lokalnej budownictwa mieszczańskiego w Cieszynie autora wciąż niepokoiły informacje o zamierzonych wyburzeniach.

10

11

12. Cieszyn, zabudowa ul. Przykopa (fot. T. Kaźmierski)

12. Cieszyn, houses in the Przykopa street

13. Cieszyn, dom, ul. Zamkowa 11 (fot. T. Kaźmierski)

13. Cieszyn, 11 Zamkowa street house

(ilustracje: 1, 3 — 13 ze zbiorów ISPAN w Warszawie)

Przechodząc do ogólnego scharakteryzowania stanu zabytków miasta określić go należy jako zły, a niekiedy katastrofalny. Jest to rezultat wieloletnich zaniedbań, powierzchownych, nieumiejętnie przeprowadzanych remontów; dużą rolę odegrały także trudności lokalne. Trudno uwierzyć, że niektóre budynki znajdują się niemal w ruinie; za przykład posłużyć może siedemnastowieczny (?) krużganek arkadowy domu przy Rynku 19. Spod późniejszych przemurowań widoczne są tutaj starannie opracowane kamienne filary, podtrzymujące półkoliste archiwolty. Bliska ruiny jest także neogotycka oficyna z połowy XIX w. w domu przy ulicy

Menniczej 20 (obecnie magazyn stolarni), należąca do interesującego zespołu budynków o charakterze przemysłowym.

Stałymi zjawiskami w zabytkowych domach Cieszyna są: pojawienie się wody zaskórnej w piwnicach, daleko posunięte zawilgocenie, pęknięcia murów oraz zły stan tynków. Przez zawilgocenie zagrożony jest np. dawny zajazd przy ul. Zamkowej 11, jeden z najciekawszych domów Cieszyna (il. 13). Właściwie tylko nieznaczny procent budynków znajduje się w stanie nie budzącym obaw. Spośród budowli sakralnych zabezpieczenia wymaga szesnasto-

wieczny kościół Św. Trójcy; należałoby także uporządkować przylegający doń dawny cmentarz, który jest jednym z większych obszarów zieleni na Starym Mieście.

Użytkowanie. Zły stan zabytków miasta spowodowany jest częściowo przez niewłaściwe ich użytkowanie. Wiele zabytkowych wnętrz mieści magazyny lub instytucje, które dążą do „modernizacji”, polegającej na usuwaniu sklepień, stropów belkowanych, wprowadzaniu ścianek działowych oraz poszerzaniu otworów okiennych. W szesnastowiecznym domu przy Rynku 3, użytkowanym na parterze przez bank, podzielono ściankami okazałą, sklepioną salę renesansową. W domu przy ulicy Menniczej 24, pochodzącym z XVIII w. użytkowanym przez biuro projektów, przebito nowe ogromne okna niezgodne z charakterem elewacji. Częstym zjawiskiem jest wymiana witryn sklepowych, z reguły wiążąca się z wybicianiem większych otworów i niszczeniem fasad (przykładem — prace prowadzone w budynkach przy ulicy Armii Czerwonej). Uwagi te nie są naturalnie potępieniem wszelkiej modernizacji, ale mają na celu zasygnalizowanie alarmującego zjawiska niszczenia cennych zabytków miasta przez niewłaściwe jej przeprowadzanie. Można przecież umiejętnie zharmonizować nowoczesne obramienia drzwi i okien z fasadą, szanując dekorację. W wielu wypadkach powinno się poprzestać tylko na wymianie zniszczonych witryn z zachowaniem ich form.

Jednym z istotniejszych problemów jest też niewłaściwe użytkowanie budynków. Dla przykładu wskazać można okazałe pomieszczenia parteru późnoklasycystycznego domu przy ulicy Menniczej 5, przeznaczone na magazyny. Z drugiej strony nie powinno się dopuszczać do tego rodzaju zmian, jak projektowane usunięcie sklepu z artykułami żelaznymi z domu przy Rynku 19, ze sklepem tym bowiem związane jest powstanie słynnej kolekcji broni Kanczakowskiego. Zamiast projektowanej likwidacji warto by raczej pomyśleć o umieszczeniu na nim daty powstania firmy. W ten sposób postąpiono przecież w stosunku do znanej winiarni Fukiera, która powróciła na swe dawne miejsce w odbudowanej kamienicy przy Starym Rynku w Warszawie. Zaobserwowano również fakt, że zdecydowanie lepiej utrzymane są te domy mieszczańskie, w których piętro jest zajmowane przez jedną lub dwie rodziny, a nie przez licznych lokatorów. Stąd wniosek, że rozwiązanie problemu mieszkaniowego wpłynęłoby niewątpliwie na stan zachowania budynków.

Niewłaściwe remonty. Szczegółowy przegląd zabytków Cieszyna upoważnia do wysunięcia paradoksalnego zdawałoby się stwierdzenia, że wyjątkowo szkodliwe dla zabytków Cieszyna są prace remontowe. Niestety przemawiają za tym fakty. W czasie trwającego obecnie remontu późnoklasycystycznego budynku

przy Placu Dominikańskim 4 (dawny browar) w brutalny sposób poszerzono okna półpiętra, co narusza kompozycję elewacji, stolarka zaś wymieniona jest na nowoczesną, niezgodną ze stylem obiektu. A przecież gmach ten, ze względu na okazałe rozmiary, wybijają się spośród zabudowy w tej części miasta, zarówno od strony Placu Dominikańskiego, jak i ulicy Sejmowej.

Ukończone niedawno odnawianie dawnej bursy Celesty, użytkowanej obecnie przez Prezydium Powiatowej Rady Narodowej, przyniosło zatarcie klasycystycznej dekoracji na elewacjach, a także zniszczenie zabytkowej posadzki kamiennej w przedsionku tylnego traktu. Wystarczy porównać stan obecny z fotografiami pochodzącymi sprzed remontu, aby przekonać się o wyrządzonych szkodach (dom miał wyraźnie czytelną, zróżnicowaną kolorystycznie dekorację). Podobne zjawisko zaobserwować można na elewacjach budynku dawnej Strzelnicy z 1836 r. (ul. Michejdy 20), gdzie gruby, niewłaściwie nałożony tynk zatartł dekorację fasady. Tego rodzaju restauracje wielokrotnie przynoszą zubożenie artystycznych walorów budynku, jak np. w domu przy ulicy Bielskiej 3 (1 połowa wieku XIX), który w trakcie odnawiania zatracił na elewacjach charakterystyczne podziały boniowaniem. Z reguły niewłaściwa jest faktura tynków i zły dobór kolorów (przykładem wzmiankowana bursa Celesty). W rezultacie odnowienia te więcej szkodzą budynkom, aniżeli polepszają ich stan zachowania.

Przebudowy. Z remontami przeważnie idą w parze przebudowy zabytkowych wnętrz. Nagminnie usuwa się sklepienia i belkowane stropy z datami budowy, wylamuje kamienne posadzki w sieniach, wymienia zabytkową stolarkę drzwi i okien. W większości wypadków zmian tych nie można niczym innym tłumaczyć, jak tylko tendencją do „unowocześnienia” budynku i lekceważeniem przez inwestorów artystycznych wartości zabytkowych wnętrz kamienic. Zaskakujący jest fakt, że w czasie prowadzonych obecnie prac redakcyjnych nad Katalogiem zabytków sztuki w Polsce nie odnaleziono w Cieszynie ani połowy stropów belkowanych zarejestrowanych zaledwie dziesięć lat temu. Wartość zabytków jest przecież zależna od zachowania elementów dawnej dekoracji i wyposażenia — gdy zostaną ich pozbawione przestaną interesować zarówno naukowców, jak i turystów. W przebudowach winna być także uszanowana architektura 2 połowy XIX i początku XX stulecia, reprezentująca style historyczne (neogotyckie, neorenesansowe) oraz secesję. Przykładowo wymienić można dwa budynki przy Rynku — pocztę i Dom Kultury. W pierwszym z nich w sposób niefortunny, niezgodny z proporcjami budynku wybito nowe wejście, a przez zastosowanie jednolitego, nieprzyjemnego w kolorze tynku zatarto dekorację elewacji. W Domu Kultury przy projektowanym re-

moncie należy zachować (lub wymienić na identyczną) stolarkę okien, we wnętrzach zaś nie naruszać sklepień pochodzących z 1 połowy XIX w.

Nowe budynki na terenie starego miasta. Jak już wspomniano niezmiernie ważne dla Cieszyna jest zachowanie dawnego układu urbanistycznego i historycznej sylwety miasta. Dlatego należy zwracać uwagę, aby nowo wznoszone budowle nie zakłócały dawnego planu i harmonizowały z sąsiednią zabudową. Niestety dzieje się inaczej. Nowe budynki niekorzystnie wyróżniają się w zabudowie miasta, stosuje się w nich bowiem albo całkowicie obce formy (nowoczesna willa przy ulicy Przykopa), lub zupełnie niezharmonizowane z otoczeniem elewacje (domy przy ulicy Srebrnej 8 i ulicy Śrutarskiej). Trudno się powstrzymać od wytknięcia błędnej lokalizacji nowoczesnego budynku drukarni na stoku wzgórza ponad ulicą Przykopa. Ta kosztowna inwestycja górując nad zabudowaniami psuje zabytkową sylwetę miasta od południa. Warto również wspomnieć o nieprzemysłanych inwestycjach budynków prowizorycznych (kioski przed kościołem Św. Trójcy).

POTRZEBY

Dla ratowania i odpowiedniego użytkowania zabytków Cieszyna konieczne jest podjęcie wielofazowych prac, które winny przebiegać w następujących etapach.

Prace naukowo-badawcze. Po nawiązaniu kontaktu z odpowiednią placówką naukową należy przede wszystkim opracować nowe, obszerne studium urbanistyki Cieszyna. Jego zadaniem będzie odtworzenie etapów rozwoju przestrzennego miasta w oparciu o literaturę przedmiotu, archiwalia i ikonografię. Dopiero na tej podstawie wysunięte być mogą wytyczne konserwatorskie i urbanistyczne, zarówno w stosunku do zabytkowego śródmieścia, jak i do nowych dzielnic miasta. Równocześnie należy zlecić opracowanie dokumentacji historycznych tych najcenniejszych budowli Cieszyna, których stan wymaga poważniejszych prac konserwatorskich. Dokumentacje takie powinny mieć wszystkie domy w Rynku, zespół budowli jezuickich i inne. Nieodzownym elementem dokumentacji naukowej są terenowe prace badawcze; toteż przy opracowaniu studium urbanistycznego miasta trzeba by podjąć, chociaż w skromnym zakresie, badania archeologiczne, które wyjaśniłyby wątpliwości co do zasięgu pierwotnego założenia miejskiego, jak również ukończyć prace wykopaliskowe na Wzgórzu Zamkowym. Przy opracowaniu naukowych dokumentacji domów konieczne jest przeprowadzenie badania murów dla ustalenia faz powstania budynków. Osobne poszukiwania dadzą odpowiedź na pytanie, czy cieszyńskie kamienice zachowały we wnętrzach i na fasadach dekoracje malarskie.

Na podstawie wymienionych prac naukowo-badawczych można dopiero przystąpić do przygotowania przez specjalistyczne przedsiębiorstwo (Pracownie Konserwacji Zabytków) wstępnych, a następnie architektonicznych projektów konserwatorskich. W stosunku do obiektów mających mniejszą wartość artystyczną mogą być opracowane skrócone dokumentacje, niekiedy wspólne dla całych zespołów. Należy podkreślić, że w obrębie starego miasta każdy obiekt jest ważny i nie może być traktowany oddzielnie, bez uwzględnienia otoczenia.

Ten skrótowo podany program wymaga bardzo dużych środków finansowych i wieloletnich, rytmicznie prowadzonych prac. Realizacja jego nie jest możliwa bez stworzenia odpowiedniej komórki, do której należałoby uzgodnienie placówek naukowych, wykonawców projektów i przedsiębiorstw budowlanych. Przykładem mogłyby tu być (z uwzględnieniem specyfiki środowiska) prowadzone od kilku lat prace konserwatorskie nad zabytkowym Śródmieściem Krakowa.

Środki doraźne. Ponieważ wprowadzenie w życie powyższego programu wymaga znacznego czasu, zaś zabytki Cieszyna niszczeją i ulegają przeróbkom, należy dla ich ratowania zastosować środki doraźne. Podstawowym postulatem byłoby powołanie dla Cieszyna Miejskiego Konserwatora Zabytków. Miejscy Konserwatorzy Zabytków działają w takich ośrodkach, jak Sandomierz lub Kazimierz nad Wisłą, którym Cieszyn dorównuje przecież pod względem rangi artystycznej swej architektury. Do czasu powołania Miejskiego Konserwatora należy bezwzględnie przestrzegać przepisów o ochronie dzieł sztuki. W szczególności nie należy: wznosić na terenie miasta nowych budynków, które naruszałaby układ urbanistyczny i były niezgodne z dawną zabudową oraz dokonywać szpecących zmian przy restauracjach (usuwanie sklepień, stropów, wymiana stolarki, itp.).

Równocześnie postuluje się: przeprowadzenie wspólnie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków kontroli prac remontowych dokonywanych przy budynkach zabytkowych oraz podjęcie szerokiej akcji mającej na celu zaznajomienie pracowników biur projektowych i przedsiębiorstw budowlanych z przepisami dotyczącymi ochrony zabytków.

ZABYTKI CIESZYNA JAKO PRZEDMIOT TURYSTYKI

Z zagadnieniem stanu i potrzeb zabytków Cieszyna nierozdzielnie łączy się problem turystyki. Nawet krótki pobyt w mieście pozwala na zorientowanie się, że Cieszyn jest miejscem docelowym licznych wycieczek i indywidualnych turystów. Chyba w żadnym z miast województwa katowickiego nie można zaobserwować tak dużej liczby zwiedzających, co poważ-

nia do stwierdzenia, że turystyka stanowi wielką, niewykorzystaną szansę miasta. Wydaje się jednak, że przybysze chcący zwiedzić Cieszyn nie są należycie informowani o znajdujących się na terenie miasta dziełach sztuki. Wycieczki oprowadzane są przez niefachowych przewodników, udzielających błędnych wyjaśnień. Dużym ułatwieniem dla turystów byłoby wydanie planu Cieszyna z zaznaczonymi nań zabytkami i krótkimi o nich informacjami. Równie potrzebny jest zwizyty, fachowy przewodnik po mieście i jego najbliższej okolicy — rolę tę do pewnego stopnia będzie spełniać opracowany obecnie katalog zabytków miasta Cieszyna i powiatu cieszyńskiego. Umieszczone ostatnio na najważniejszych zabytkach miasta tabliczki z krótką historią obiektu winny być skorygowane, ponieważ wkradły się tam pewne, nieznaczne zresztą błędy. Ta słuszna i pożyteczna akcja powinna być rozszerzona na inne obiekty zabytkowe; warto też zredagować tablice wyjaśniające historyczne nazwy ulic. Proponuje się także umieszczenie w przejściu na zamek (do czasu urządzenia tu osobnego działu. muzeum) gabloty z opisem historycznym, planem i dawnymi widokami zabudowy Wzgórza.

Na zakończenie należy jeszcze zwrócić uwagę na sprawę właściwego oświetlenia zabytków. Dzieła architektury dzięki wyeksponowaniu światłem nabierają specyficznych walorów, budząc zainteresowanie turystów także w godzinach wieczornych. Jest to sprawa trudna, wymagająca udziału specjalistów i historyków sztuki, dająca w efekcie niepospolite wrażenie

artystyczne. Sztuczne oświetlenie ukrytymi reflektorami winny otrzymać: Wieża Piastowska, rotunda, ratusz, barokowe fasady kościołów i klasycystyczne elewacje kamienic. Ale zanim zabytki Cieszyna wydobędzie się z mroku trzeba je zbadać, otoczyć opieką i zabezpieczyć.

WNIOSKI

Problemy zaobserwowane w Cieszynie nie są niestety zjawiskiem odosobnionym. Stałe ubytki w zabytkowej architekturze, niewłaściwe remonty oraz rzekome modernizacje zaobserwować można niemal w każdym z naszych miast i osiedli. Trudno tutaj w pełni odpowiedzieć na pytanie jak zaradzić złu, można tylko wyrazić sugestie i wysunąć postulaty. Przede wszystkim należy przyspieszyć i rozszerzyć akcję inwentaryzacji i opracowania pełnej ewidencji zabytków. Nie wystarczy też poprzestać na jednorazowych wydaniach katalogów zabytków, ale trzeba — po przeprowadzeniu nowelizacji tekstu w terenie — ponawiać ich edycje. Inwentaryzacja i prace nad ewidencją konserwatorską są bowiem jedyną drogą dotarcia do wszystkich zabytków na danym obszarze. Jako drugi środek wskazać można rozwój badań nad urbanistyką i zabudową mieszkalną, która wciąż jeszcze pozostaje — jak dowodzą tego rozważania nad Cieszynem — niedostatecznie znaną dziedziną architektury w Polsce.

dr Jan Samek
Instytut Historii Sztuki UJ
Kraków

THE ACTUAL STATE AND NEEDS OF CULTURAL PROPERTIES IN THE TOWN OF CIESZYN

The author deals with problems connected with the preservation of cultural properties in the town of Cieszyn discussing in detail the particular buildings, starting from the Romanesque St. Nicholas rotunda through the Gothic townscape arrangements (going back to the 14th century), including such representative focal points as the „Piastowska” Tower or Black Friars Church up to the Renaissance burgher houses and the Baroque edifices of high architectural and historical interest. To be mentioned here deserve also some Neo-classical buildings as, for instance, the Larisch palace with its richly decorated interiors. The whole agglomeration of the town's cultural properties is composed of buildings situated on the Castle Hill, six churches and 150 houses.

Actual state of preservation of Cieszyn cultural properties may cause well-reasoned misgivings about their future fates. A serious danger for them consists in emergence of ground waters, the advanced humidification and cracking of walls as well as in decay of plasters due to excessive salting. As by no means lesser as to their destructive effects are to be considered unappropriate use, reconstructions and repairs carried out in cultural properties in a manner not concurring with the conservator's viewpoint.

The wrongly planned construction of new buildings results in disappearance of ancient town planning and

historical pattern of the town. In this connection the author points to the necessity to undertake the many-step works which should be carried out at least within the two following stages:

- 1) scientific research accompanied by a town planning survey and historical documentation of more important objects,
- 2) working out of conservation projects.

A stress should be laid on the fact that the problem of preserving of Cieszyn cultural properties is tightly bound with tourism as the town is sited on important touring route. Thus the author suggests the need to publish a guide book devoted to Cieszyn and its environments and to highlight the most interesting objects in collaboration with art historians as consultants.

A conclusion may be drawn that problems and conditions discussed by the author represent, unfortunately enough, by far not a solitary instance. Decrements in the monumental architecture substance, unappropriate repairs and „modernization” attempts can also be observed in other towns in this country. As the measures for bettering the situation might be proposed the accelerating of inventory and conservator's recording works on cultural property as well as an appointment of District Conservator responsible for steady care over the Cieszyn historical monuments.